

ВІДГУК

про дисертацію Стецик Христини Миколаївни
«Наддністрянські діалектні елементи в українській художній прозі»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.01 – українська мова
(Івано-Франківськ, 2015. – 217 с.)

Проблема взаємодії художньої мови і говорів дедалі активніше входить до низки найактуальніших у лінгвістиці — і у площині вивчення конкретного матеріалу, і щодо розв'язання теоретичних завдань.

Вибір об'єкта дослідження — українські художні прозові твори, які містять елементи наддністрянського говору, — заслуговує безперечного схвалення, адже дає змогу репрезентувати не тільки говір крізь призму художніх творів, а й твори у зв'язку із культурою народу. Робота продовжує та розширює наукові традиції кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, проектуючи проблематику досліджень на наддністрянський діалект.

Уперше в українському мовознавстві комплексно проаналізовано наддністрянські риси — фонетичні, морфологічні, лексичні та синтаксичні, зафіксовані в художніх творах. Тому рецензована дисертація має незаперечну наукову новизну і є актуальною з огляду на кілька моментів, а саме: щодо системного опису наддністрянського говору в художній прозі, щодо виокремлення типів літературно-діалектної взаємодії, з'ясування функціонального навантаження діалектизмів, а також щодо значення говору в контексті історії розвитку мови української художньої прози.

Не викликає жодних застережень достовірність зібраного й опрацьованого матеріалу: джерельною базою слугували першодруки та прижиттєві видання художніх творів десяти авторів — носіїв наддністрянського говору — М. Шашкевича, Я. Головацького, А. Чайковського, О. Маковея, М. Яцкова, Б. Лепкого, І. Керницького, Б. Бойка, Ю. Винничука та Б. Голода.

Хронологічні межі охоплюють період від ХІХ до початку ХХІ ст.

Відповідно до задекларованих у роботі завдань — з'ясувати стан та методологічні засади дослідження наддністрянського говору у взаємодії з мовою української художньої прози (розділ 1), охарактеризувати різнорівневі діалектні елементи, вжиті в мові кожного письменника, дослідити авторську специфіку використання говору (розділ 2 і 3), виявити типи взаємозв'язку діалектного і літературного мовлення в українській художній прозі та проаналізувати стилістичні функції діалектизмів у художніх творах (розділ 4) — чітко та послідовно скомпоновано структуру роботи.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списків використаної літератури та джерел, а також із додатку — «Словника наддністрянських діалектизмів в українській художній прозі» (20 с.).

Перший розділ **«Теоретико-методологічні засади дослідження»** (сс. 9–19) формують два підрозділи, перший з яких розкриває проблеми історіографії використання наддністрянського говору в українській художній прозі (праці В. Лева, І. Матвіяса, В. Грещука, В. Грещук, С. Єрмоленко, Л. Бурківської).

Значну увагу приділено методиці дослідження проблеми. У другому підрозділі описано основні методи й етапи наукового аналізу, а саме: добір діалектизмів із художніх текстів та формування картотеки, яка налічує близько 15 тисяч одиниць; класифікація матеріалу; характеристика лексико-семантичних особливостей; з'ясування статусу та функцій діалектизмів у мові художньої прози.

Основними в роботі є другий (**«Наддністрянський говір у мові української художньої прози ХІХ – першої половини ХХ ст.»** (с. 20–112)) і третій (**«Наддністрянський говір в українській художній прозі другої половини ХХ – початку ХХІ ст.»** (с. 113–149)) розділи, які, власне, і містять аналіз говіркових рис у творах письменників.

Плеяду авторів, твори яких опрацювала Х. Стедик, об'єднує не тільки місце на карті Наддністрянщини, а й особливості мови, за допомогою якої

вони намагалися донести власні думки та візії до своїх читачів, — наддністрянські діалектизми (звуки, словоформи, слова та конструкції).

За хронологічним принципом у другому розділі досліджено мову творів М. Шашкевича, Я. Головацького, А. Чайковського, О. Маковея, М. Яцкова, Б. Лепкого, І. Керницького, а у третьому — Б. Бойка, Б. Голода і Ю. Винничука. І не випадково аналіз розпочато із творів М. Шашкевича, адже, як зазначила Н. Кобринська, «в Галичині перший Маркіян Шашкевич ударив палицею Мойсея у зледенілу скалу зціплених народних чувств. І бризнула струя живого слова і живої народної літератури».

У кожному із підрозділів подано короткі біографічні довідки письменників, наведено особливості формування їхньої мови та стилю, а також міркування щодо проблем становлення літературної мови (сс. 20, 36–37, 103) та щодо вживання діалектизмів у творах (сс. 42, 67).

Говіркові елементи «систематизовано за мовними рівнями — фонетичним, морфологічним, лексичним і синтаксичним» (с.16).

Зауважу, що зафіксовані й описані фонетичні та морфологічні риси є визначальними для характеристики наддністрянського говору.

Пізнавально, що писемні тексти, окрім типових явищ систем вокалізму та консонантизму, фіксують алегроформи, властиві живому мовленню і, відповідно, усним діалектним текстам. У творах М. Шашкевича та А. Чайковського відображено явища афези в дієслівних словоформах [в]нав, [в]пала, [в]пало (сс. 23, 44), у І. Керницького та Б. Голода — форми *тре[ба]*, *тра[ба]* (сс. 104, 125), у М. Яцківа — [з]відки, подану у групі прислівників (с. 101).

Імпонує підхід авторки до аналізу лексичних особливостей, які вона спершу класифікує за частинами мови, а в межах найбільшої із груп — іменників — виокремлює «лексико-тематичні групи» (сс. 32, 39, 53, 62, 76 та ін.), використавши, на мою думку, не цілком відповідний термін. На позначення ідеографічних груп у працях із лексикології традиційними є

терміни «тематична група» та «лексико-семантична група». Схвально, що лексичні риси проілюстровано цитатами.

Виразною рисою індивідуального письменницького стилю є вживання фразеологізмів, колоритних народних висловлювань та порівнянь, зокрема у творах А. Чайковського (*в чотири очі* 'віч-на-віч', *мов мартова погода* 'змінний, нестійкий' (с. 57–58)), М. Яцкова (*забагати печеного леду* 'хотіти неможливого' (с. 102)), Б. Голода (*грати мармуліка* 'прикидатися' (с. 138)).

Завершують аналіз мовної картини творів художньої прози особливості говіркового синтаксису.

У четвертому розділі **«Функціонально-стилістична характеристика надністрянських діалектизмів у художній прозі»** (с. 150–168) виокремлено типи взаємозв'язку діалектного і літературного мовлення в українській художній прозі (підрозділ 4.1.) та проаналізовано стилістичні функції діалектизмів у художніх творах (підрозділ 4.2.).

Окреслено три типи літературно-діалектної взаємодії на підставі таких ознак, як: ступінь насиченості діалектизмами мови художніх творів, різновиди діалектних явищ, послідовність їх вживання у мові автора й персонажів (с. 150). Імпонує, що, розглядаючи функціональне навантаження діалектизмів у мові художньої прози, Х. Стецик зважає на особливості розвитку української літературної мови на час написання художнього твору (наприклад, західноукраїнського варіанта літературної мови для аналізу творів, написаних до середини ХХ ст.).

Стилістичні функції діалектизмів у мові художньої прози детально й різноаспектно досліджено у другому підрозділі.

Кожен із чотирьох розділів завершують короткі висновки.

На підставі детального, вдумливого аналізу говіркових рис у творах письменників, типів взаємозв'язку діалекту й літературної мови, а також стилістичних функцій надністрянських діалектизмів авторка дійшла виважених, об'єктивних і переконливих висновків (с. 169–175), які логічно завершують виклад основного змісту роботи.

Детальний огляд фахової літератури (212 позицій) засвідчує наукову ерудицію дослідниці та її здатність самостійно вести науковий пошук.

Безперечну наукову цінність має додаток (сс. 199–218) — словничок діалектизмів, що водночас слугує й індексом слів, аналізованих у роботі, адже містить покликання на сторінки дисертації.

Багатий фактичний матеріал, його різноаспектність, цікава методика аналізу виявляють, з одного боку, теоретичну і практичну цінність праці й актуальність поставленої проблеми, а з іншого — високу лінгвістичну підготовку дисертантки. Однак щодо деяких аспектів роботи виникають застереження, міркування, рекомендації чи радше побажання.

1. Х. Стецик правомірно зазначила, що наддністрянський говір як найбільший і центральний говір південно-західного наріччя зберігає риси, властиві й іншим говорам цього наріччя. Характеризуючи фонетичні й морфологічні діалектні риси, авторка також називає суміжні говори, яким властиве це явище, проте, на жаль, не зазначає джерел, які б підтверджували цю інформацію (сс. 21–30, 37–39 та ін.).

2. В аналізі мови творів М. Шашкевича вважаю не цілком доречним порівняння із бойківським рисами, засвідченими у творах І. Вагилевича, що, як зазначає здобувачка, мало б сприяти «ціннішому уявленню про роль наддністрянського діалекту в тогочасній мовно-літературній практиці» (с. 21).

3. З огляду на те, що місце народження чи проживання деяких письменників локалізоване у смузі перехідних говірок, важливо було б уточнити, чи не засвідчено типових рис південноволинських говірок у творах М. Шашкевича та Я. Головацького та надсянських — в О. Маковея.

4. Цікаво дізнатися думку Христини Миколаївни про те, чи «мова міста» і «мова села» не репрезентують дещо відмінних мовних явищ (наприклад, мова прози Ю. Винничука й інших авторів) і чи варто в контексті рецензованої роботи аналізувати «мову батярів» — мову соціальної, а не територіальної групи, адже соціальний діалект співіснує у свідомості його

носіїв поряд із нормативною мовою і вживати його можна тільки за певних обставин — у межах своєї соціальної групи або у визначеній комунікативній ситуації.

5. Період XIX–XXI ст. є часом не тільки формування української літературної мови, а й становлення Української держави. Часові межі художніх текстів, які є об'єктом аналізу, охоплюють австро-угорські часи (М. Шашкевич, Я. Головацький), міжвоєнні (А. Чайковський, О. Маковей, М. Яцків, Б. Лепкий, І. Керницький), радянські (Б. Бойко) та часи Незалежної України (Б. Голод, Ю. Винничук), що значною мірою позначилося й на особливостях мови письменників. У цьому контексті, очевидно, актуальною є потреба дослідити динамічні процеси у наддністрянському говорі, з'ясувати еволюцію діалектних явищ (передусім фонетичних та морфологічних) у прозі творців періоду національного відродження та сьогодення.

Висловлені у відгуку зауваження та побажання в жодному разі не знижують високої оцінки роботи й загального позитивного враження; вони стосуються здебільшого не принципових, а подекуди навіть і дискусійних питань.

Зміст автореферату й основні положення дисертації ідентичні. Оpubліковані 6 статей уповні відображають порушену лінгвістичну проблему.

Достовірність отриманих результатів підтверджено апробацією на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Аналіз дисертації засвідчив, що до захисту подано самостійне, завершене, актуальне й перспективне дослідження, яке може слугувати зразком для написання робіт про мову художньої прози інших говорів української мови. Практичне значення не викликає сумніву: її матеріали знайдуть своє місце в посібниках для викладання курсів з української діалектології та стилістики, у працях з історії формування української літературної мови, а також для укладання діалектних словників.

Усе це дає підстави стверджувати, що дисертація «Надністрянські діалектні елементи в українській художній прозі» відповідає усім вимогам, встановленим ДАК Міністерства освіти й науки України до кандидатських дисертацій, а Христина Миколаївна Стецик, безперечно, заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент —
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу української мови
Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАНУ

Т.О. Ястремська

Ястремська Т.О.
16 12 15